

METSAKAITSE- JA METSAUUENDUSKESKUS

ULUKISEIREOSAKOND

EESTI PÕDRAASURKONNA SEISUNDIST JA UURIMISEST.

KÜTTIMISETTEPANEK 2009. AASTAKS

JÜRI TÕNISSON

TARTU, 2009

Sisukord

SAATEKS PÕDRAASURKONNA SEISUNDI ÜLEVAATELE JA KÜTTIMISETTEPANEKULE 2009 - KE 09..	4
EESTI PÕDRAASURKONNA SEISUNDIST JA UURIMISEST, 2009. A KÜTTIMISETTEPANEK	5
LISA 1. EESTI PÕDRAASURKONNA MAKS LUBATAV ARV, LOENDUS, KÜTTIMISKVOOT 2009.....	8
LISA 2. 2009. A SOOVITATAV PÕTRADE KÜTTIMISSTRUKTUUR KÜTTIMISMAHUL.....	9
LISA 3. PÕDRAPULLIDE HOIUMEETMEID JA VALIKKÜTTIMISEKS OLULISI TUNNUSEID.	10
LISA 4. 2009. AASTAL PÕTRADE SEIREANDMETE JA –MATERJALIDE KOGUMISE JUHEND.....	11
LISA 5. STATISTILISI ANDMEID EESTI PÕDRAASURKONNA KOOSSEISUST JA KÜTTIMISEST 2008. A.	12
LISA 6. OLULISI TOIDUKOMPONENTE 2008.A KÜTTITUD PÕTRADE MAOSISUPROOVIDES	13
LISA 7. PABULALOENDUS (PL) 2009. A JA VARASEMAD VÕRDLUSANDMED	14
LISA 8. PÕTRADE KOORMUS 2009 RMK MÄNNIKULTUURIDE (MÄ I), VUK* PROOVITÜKKIDEL ..	15
LISA 9. PÕDRAKAHJUSTUS 2009 JA SELLE MUUTUSED SEIREANDMETE KOKKUVÕTTES	16
LISA 10. 2008. A JAHIMEESTE POOLT KOGUTUD JA MMK-S ANALÜÜSITUD PÕDRAMATERJAL.....	17

SAATEKS PÕDRAASURKONNA SEISUNDI ÜLEVAATELE JA KÜTTIMISETTEPANEKULE 2009 - KE 09

Hea lugeja! Põder on Eestis tähtsamaid jahilukeid, keda igal aastal loendatakse ja kütitakse. Jahiseadusest tulenevalt on põdrale määratud arvukuse majanduslikult lubatavad piirid. Kui põtru on alla 2000, siis neid ei kütita, kui aga rohkem, siis küll, ent kui põtru üle 12000 või mõnes maakonnas üle metsamajandusele talutava määra, siis püütakse arvukust vähendada piirini, mil olukord rahus metsa majandada ja uuendada lubab. 2009. aasta kevadel on lisandunud puude koorimist ja murdmist, samuti põtrade hukkamist linnades ja maanteedel. Parem, kui kõike seda juhtub võimalikult harva.

Metsakaitse- ja Metsauenduskeskuse ulukiseire osakond koostab ja edastab igal aastal Keskkonnaministeriumile põdraasurkonna seisundi ülevaate ja soovitusliku küttimisettepaneku (tänavu KE 09). Tänavuse küttimisettepaneku rakendab Keskkonnaameti metsaosakond koostöös enam kui 300 jahipiirkonna jahihendustega. Suunamise MMK-poolseks aluseks on olnud iga-aastased seire- ja uurimistulemused, mida käsitlevad asjaosaliste ja huviliste jaoks detailsemalt kokkuvõtte LISAD 1-10, kokku 10 lk. Leiab teavet põdraasurkonna varasema koosseisu ja küttimisstruktuuri, suremusrisiki, kontroll-loenduste, toidu koostise, metsakahjustuste seire, kogutud materjalide jpm kohta, samuti juhise vajalike materjalide kogumiseks aastal 2009.

Üldjoontes jälgitav on soovitusliku küttimismahu tuletuskäik (lisa 1). 2009. a on rakendatav küttimismäär 4500-ni. Soovitatud küttimisstruktuur (lisa 2) tuleneb asurkonna koosseisust, juurdekasvust ja soovitatud küttimismäärast maakondades. Eesmärgiks on asurkonna soodsat seisundit mõõduka ja ühtlase tiheduse, geneetilise mitmekesisuse, sugude sarnase osakaalu ja vanuserühmade võrdelise esindatuse läbi säilitada. Ühtlasem paiknemine võimaldab põtru kütida pea igas jahipiirkonnas.

Mullune küttimismaht 4133 is koos loodusliku suremusega tn EI ületanud piiri, mille võrra asurkond sündivate vasikate arvel aastas juurde kasvas. Tulemuseks oli arvukuse püsimine loendusandmeil ca' 11 tuh isendi lähedal, mis loodetavasti ka tegelikku arvukust peegeldab. Et 2009. a kevadeks oli keskmine asustustihedus enamikus maakondadest majanduslikult lubatavais piires, siis on põhjust arvukust jätkuvalt vähendada tn vaid Harju, Pärnu ja Saare maakonnas. Põtru on jahi eel asurkonnas tn üle 15 tuhande isendi, s.o rohkem kui mullu. Siit ka soovitus kütida 4000-4500 vahemikus. Asurkonna tihedust suurema vajaduseta ei vähendata alla 3-4 is/1000 ha elupaikade kohta, kuid vähendataks seal, kus põtru on 5-6 is/1000 ha või veelgi rohkem. Soovitatud küttimisstruktuuri (lehmade, pullide ja vasikate osa saagis) ja hoiumeetmeid järgides ning maakondade siseselt küttimist põtrade esinemissagedusele kohandades me asurkonda ei ohusta. 2009. a soovitatud vasikate küttimise suurendamine aitaks asurkonna põhiosa säästa ja selle struktuuri hoida.

Metsaomanikul tuleb arvestada sellega, et ta peab metsa ka ise kaitsma. Kui see pole võimalik, siis on vahel õigem lasta metsal looduslikult uueneda.

Meie põdrad ei kaoks arvatavasti ka siis kui neid oleks mitte 10-12000, vaid kõigest 2000, kuid soodsas seisundis asurkonnast kõigis maakondades me sel puhul rääkida ei saaks, vaid peaksime suurkiskjatega toidu pärast konkureerimast hoopiski loobuma. Paraku ähmastuiks siis ka põdraasurkonna seisundit kajastav info ja lakkaks toimimast üle 20 aasta töötanud seirevõrgustik. Nii oleksime tunduvalt lähemal ohule loodusest ja ulukitest võõranduda. Jääb loota, et ühiselt suudame tulevastele põlvkondadele säilitada heas seisundis põdraasurkonna ning ka OSKUSE teda seirata ja säästlikult kasutada.

Põdraasurkonna seisundi ja küttimise kohta vaata veel: EJ 2008-2009 sügisnumbrid, www.metsad.ee

Austusega põtrade ja eestimaalaste vastu
MMK põdrauurijad

KESKKONNAAMETI METSAOSAKOND

KESKKONNAMINISTEERIUMI METSAOSAKOND

EESTI PÕDRAASURKONNA SEISUNDIST JA UURIMISEST, 2009. A KÜTTIMISETTEPANEK

Materjalid. Kasutati KIK projektide, riikliku seire, RMK, teiste põdrauurijate materjale.

Diagnos. 2009.a üldloendus 11180 põtra, s.o 7-8% alla Keskkonnastrateegias osutatud majanduslikult lubatava ülempiiri; keskm.tihedus maakonniti 3,5-6 is/1000 ha elupaikades; arvukus jahi eel tn 14700 -15500 is. Küttimise vajadus tn 4500 piires, maakonniti 100-700 is vahemikus.

Eesmärk. Elupaigahoiuks ja kahjustuste vältimiseks hoida arvukus 10000-11000 is tasemel ja jahipiirkonniti lubatavais piires, valmistada ette kuni 4500 is maakonniti ja jahipiirkonniti sidus küttimiskava, mis hõlmab meetmeid asurkonna struktuuri ja taastootmisvõime hoiuks.

Tegevused. Üle-Eestiline sidus seire ja rakendusuuring põdraasurkonna ja elupaikade seisundi, metsakahjuste ja suurkiskjate mõju selgitamiseks. Keskkonnaameti ja jahihenduste kindlustamine ohjamiseks vajaliku teabega. Ühiskonna, sh huvirühmad, teavitamine meetmist ja tulemustest.

Kasutatavad lühendid: is: isend; ♀: lehm; - ♀, +♀, 2j♀: ... vasikata, vasikatega, kaksikutega; ♂: pull; sl: sarvede laius; pl: pealaius; h/s: harusid ühel sarvel; *juv*, *j*: vasikas; *ad*: ≥12 kuune; prtk, prl: proovitükk, -lapp; Ku: kuusk; Mä: mänd; Kd: kadakas, Hb: haab. VUK : värske ulukikahjustus (põdra...); LP LU lehtpuude looduslik uuendus; PL: pabulaloendus; RL-ruutloendus; pr: proov; PVK: põdravaatluskaart; mk: maakond; <, >, ≤, ≥ matem. sümbolid; ↑ kasv; ↓ kahan.; ~, □ püsiv; D: dominant; SR: suremusrisk küttimisel, kütit is% PVK-vaatlustest

1. Asurkond. Arvukus [lisa 1](#): üldloenduse järgi 11180, suurim lubatav 12000 is. Tihedus, is/1000 ha elupaikades: maakondades üldloendusel [lisa 1](#) 3-4 Järva, Lääne-Viru, Ida-Viru, Jõgeva, Põlva, Võru; 4-5 Hiiu, Saare, Lääne, Rapla, Tartu, Viljandi, Valga; ≥5 Pärnu, Viljandi; 6 Harju. **S e i r e:** [lisa 7](#) PL valikaladel andis tiheduseks 5,6-14, Lahemaa piirkonnas 8,3↑↑, keskm >10 is/1000 ha↑↑; RL tulemuseks oli põtrade jäljeridu/km 0,90↑; seire põhjal võis tegelik tihedus 2009. a olla paiguti kõrgem kui üldloenduses ja suurenenud. **Asurkond 2008. a sügisel** [lisa 5](#): soojaotumus ♀/♂ ühtlasem, maakonniti 0,9-1,6, keskm 1,3↓; *juv*% 28-39, keskm 31±1↑; **vasikate esinemine:** -♀%/♀ 43±1↓, st vasikatega lehma rohkem, *juv*/100♀ 81↑ ja 2j♀%/+♀ 37±2↑. ♂ sarvekask ei halvenenud: vanemas ≥4,5-a ♂ rühmas kehvi 1-2 h/s isendeid 18±4%↓; 1-2 h/s♂ ehk piik- ja harksarvedega pullidest ≥4,5 aastasi 8±2%↑, mis osutab valikküttimise võimalusele kehvamate kõrvaldamiseks; nooremas ≤3,5-aastaste ♂ rühmas tugevamate sarvedega ≥3 h/s isendeid 28±2%↑ ja ≥3 h/s♂ rühmas ≤3,5a♂ 49±4%↑. Kuna ≥3 h/s pole üksnes keskealise või vanema pulli tunnuseks, on palju võimalusi küttida nn "trofeepull" enne, kui ta asurkonna elujõulisusse sarvekaskvule väärilise panuse on jõudnud anda. **Juurdekask, küttimise vajadus 2009** [lisa 1](#), [5](#): PVK andmeil täheldati 2008. a sügisel keskm 45,6 *juv*/100ad↑ ja ligi 1,5 embr/♀↑ (R. Veeroja, MMK). Eeldusel, et 2009. a kevadel sündis ≥6000 *juv*, võib asurkonnas olla jahiaja alguseks ca' 4200-4800 *juv*, siit arvukust stabiliseeriv küttimiskvoot ca' 4000-4500↑ is piires. **Ilmastik 2009:** talv oli lumerohkem kui 2008. a; öökülmi oli maikuus vähe; juuni oli sademeterohke ja veetase kõrge, mis suurendas väikeste vasikate uppumisohtu; kiskjate, vee ja tigude rohkus tn soodustab mitmete parasiitide levikut.

2. Tihedus talvitumispaikades, toit ja elupaikade seisund, mõju metsale [lisa 6, 8, 9](#). Tihedus VUK seire prtk (N=465) keskmisena Mä-kultuurides 10,8↓↓ -[lisa 8 9](#), koormuse vähenemisele vaatamata VUK-ga Mä% 14,6↑↑ [lisa 9](#); VUK Mä% kasv on kooskõlas põdra tiheduse kasvuga PL ja RL andmeil. Põtrade sügisene maosisu [lisa 6](#): lehtpuid proovide mahust 82%↑, sh pajud 73%↑; okaspuid (peam Mä, paiguti Kd, harva Ku) ≤7%↓, ent Lahemaa RP-s ja Hiiumaal >10%. Ku koort ja võrseid 5,7%-s proovidest! ↑↑(!); Ku keskmise sisalduse 7-8-kordne kasv toidus ja Ku-Mä koorimise sagenemine 2009. a I kv on metsanduse jaoks ohumärkideks; **RMK:** värske põdrakahjustusega metsaeraldusi maikuu seisul 189 (kultuure arvestamata). **MMK ja RMK Lääne-Virumaa metskonna** ühine seire (465 prtk a' 100

mändi): VUK-ga prtk 49,5%↓; VUK-ga mände 14,6%↑↑; ≥40% mändidest oli VUK-ga 7,3%-l prtk-st↑. 2000. a raiesmikud, peam. eramets [lisa 9](#): 2008. a täheldati VUK ca' 678 ha-l, s.o 12,2% uuritud pinnast [↓](#) (V. Siimon MMK 2009).

VUK levik ja küttime korraldamine: RMK-MMK koostöös hangitud ca' 200 VUK-ga eralduse MAP-info edastati 18.06.09 KKA-le; jahindusspetsialistidel koostöös KKA metsaspetsialistidega on soovitatav VUK levikupilti jahipiirkondades täiendada ja küttime korraldamisel arvestada.

3. 2008. a kütiti 4133 põtra [lisa 5](#), s.o 97% MMK maks soovitusel ja 93,5% käibinud kvoodist. Küttime taseme püsimine >90% kvoodist osutas loendus- ja seireandmete kasutusõlbulikkust. Küttimestruktuur, EV keskm [♂39%, ♀29%, juv 32%] oli soovituslikule [♂36-37%, ♀30%, juv 33-34%] lähedane; lehmade küttime pullidest rohkem ilmnis Jõgevamaal, kus võidi arvukust ülehinnata, ja Saare mk-s, kus oli eesmärgiks arvukust vähendades ühtlasi pullide osa asurkonnas suurendada. Lehmi tunduvalt alla soovitatud määra kütiti Ida-Viru ja Valga mk-s tn asurkonna säästmiseks; mõju ilmneb 2009. a sügisel. Vasikaid kütiti alla 30% Järva, Lääne-Viru, Lääne, Rapla ja Jõgeva mk-s, üle 34% Hiiu, Saare, Valga ja Võru mk-s, tn vastavuses vasikate esinemisagedusega, KKT korraldustega ja kohalike eelistustega. Kütitud põtrade keskmine vanus: ♀ 4,1 a↓ ja ♂ 3,5 a↓, tõus võis osutada paiguti vasikate vähesusele lehmadel. Tugevamat ja viljakamat osa põtrade st säästes kütiti: -♀/♀ ca' 63%↔, 1-2 h/s♂/♂ 58%↓; NB! vasikata põdralehmad ning piik- ja harksarvedega pullid ongi eri aastail moodustanud üle-aastaste kütitud põtrade enamiku; nende noorema 1,5-2,5-ste osa vähenemine saagis (1,5-2,5a♀/♀ 44%↓; 1,5-2,5a♂/♂ 52%↓) võis osutada ka vähenemisele ka asurkonnas. *Juv%* kasv saagis 31,8%-le↑ oli sigimispopulatsiooni säästev, ent mitte niivõrd alla keskmise jäänud Harju-, Järva-, Lääne-, Lääne-Viru- ja Raplamaal. Suremusrisk SR[lisa 5](#): SR♂ 40%↓ oli väga kõrge ja osutas dominantsete D♂ kaitse vajalikkusele; SR♀ 23%↓, osutades, et nende võimalused ellu jääda olid taas paremad. SRjuv 31%↑↑, al 1994 kõrgeim, osutas keskpärasele juurdekasvule põdralehmade keskpärase viljakuse (2007) ja suurkiskjate võimaliku mõju liitudes. Karu ja hundi kõrval on põtrade suremuses mitte tähtsusetu ka liikluse, salaküttime, uppumiste, asulaisse sattumise, haiguste, traumade jt tegurite koosmõju. SR keskmine tase 11 mk-s↑ ≥25% osutas, et üldloendus tn ei erinenud palju tegelikust arvukusest.

4. 2009. a küttimeettepanek (KE09) [lisa 1 ja 2](#). Ohjamise eesmärgiks on põdra talvise arvukuse hoid 2009. a taseme lähedase, asurkonna struktuuri parandamine, tiheduse ühtlustamine ja metsakahjustuste hoidmine talutavais piirides. Arvukuse praegustes piirides hoidmiseks vajalik kvoot jääb 4000-4500 is vahemikku, so üldloendusest ca' 40%, prognoositud jahi eelsest arvukusest ca' 29%, ning vrd eeldatava juurdekasvuga eri maakondades 70-125%; Kütitaks keskmiselt 1,8, siinjuures probleemseis piirkondades 2-3 is/1000 ha elupaikade kohta.

Soovituslik küttimestruktuur eri mk-d [lisa 2](#): pullle 32-35%; lehmi 25-31%, vasikaid 36-40%. Parem oodatav juurdekasv võimaldaks vasikate osa suurendada ja seeläbi asurkonna tuumikut säästa. Arvutuste kohaselt on vasikaid 36-40% küttime siiski tagatud, et vasikad moodustavad talvituvast karjast igas maakonnas ≥25%. Kõigis maakondades on jahi eel soovitatav küttimekava VUK-st tulenevalt täpsustada. Tegelik küttimestruktuuri ja kvoodi väike erinevus soovitusel, nt suurkiskjate asuladel, on aktsepteeritav. Soovitatav on vasikate vähesusel täiskasvanud põtru mitte küttime üle 70% käibele võetud kvoodist.

5. Põdrahoid kätkeb endas nii asurkonna- kui elupaigahoidu. Põder on suure keskkonnamõjuga ulukiliik, samas karu, hundi kui inimese saakloom. Küttime moodustab põdrade suremusest tn suurima osa. Vajalik on rakendada igal aastal üksnes ökoloogilis-majanduslikult põhjendatud kvooti ja säästlikku küttimestruktuuri. Tihedus. Keskmist tihedust tuleks vähendada Harju, Pärnu ja Saare mk-s, mujal jääda (senisesse) vahemikku 3-5 is/1000 ha. Sooline tasakaal. Hoides soojaotumust 1,3-1,5 lehma pulli kohta ja säästes dominantseid isendeid soodustame sugulise valiku toimimist, järglaskonna elujõulisust, inna- ja poegimisaja sobivaimale ajale langemist ja kompaktsust, vasikail talve üleelamiseks vajaliku konditsiooni saavutamist. Viljakate põdralehmade ja -vasikate hoid: eelisküttimevad on vasikata lehmad; pesakonda küttime jäetagu lehm alles või küttime viimasena, kaksikutega lehmi aga küttime vaid erandina. Omapead talvituma sunnitud vasikaist suur osa võib

enne kevadet hukkuda. Põdrapullide hoid tähendab **D♂**, igas vanuses parema sarvekasvuga isendite ja sarvetüüpide mitmekesisuse hoidu mõõduka valiku ja proportsionaalse küttime läbi. Asurkonna elujõule tuleb kasuks, kui parema sarvekasvuga pullid elavad vähemalt vanuseni 7-8, kuid veel parem, kui 8-10-aastaseks, mil nende sarvekasvu potentsiaal esile tuleb. Pullide eri vanusrühmades kütitavate ja säilitatavate eristamisel on oluline teada, et sarvede laiuse, harunemise ja kuju varieeruvus on vähim vanuses 1,5-2,5 aastat, hiljem see-eest väga suur **Lisa 3**. Valikküttimisel on oluline arvestada lisaks sarvede arengule kere massiivsust, ninamiku tumedust, habemeripiku kuju. Hõlpsaim on seega pullmullikate ja 2,5-ste valikküttimine, kellel reeglina on piik- või harksarved. Vajalik on tulevaste **D♂** hoid, kellel veel 3-5-harustel, ent vahel juba kühvlialgete või koguni kühvlitega, samas tihti 70-90 cm laiustel sarvedel alles puudub **D♂**-le omane massiivsus. Lahendite leidmisel ja reeglite kehtestamisel jäägu jahtkondadelgi sõnaõigus, kuid välditagu liialdusi.

6. Seire 2009. **Lisa 4** Vaatlus- ja küttimeandmete kogumine austatud jahimeeste abiga üle Eesti on vajalik eelkõige põdraasurkonna seisundi jälgimiseks, kuid ka küttime korraldamiseks oluliste rakendusotsuste tegemiseks ja otsuste võimaliku mõju hindamiseks laiemalt kui oma jahipiirkond. Jahimeeste hõivatust eri liikide seires ja suutlikkust arvestades piirdub põdraseire ka 2009. a järgmiste materjalide kogumisega: 1) jahtide käigus täidetavad ja KKA-le detsembris esitatavad PÕDRAVAATLUSKAARDID (PVK), 2) kokkulepitud ajal ja mahus esitatavad kütitud põtrade alalõualuud, põdralehmade sigimiselundkonna-näidised, sarved mõõtmiseks. MMK USO tänab kõiki senises koostöös osalenud jahiseltside jahimehi.

Seireülevaated ja KE 09 leiab: www.metsad.ee, "Eesti Jahimees" jt;
PVK ja andmelipikute näidised: www.metsad.ee, ulukiseire, ankeedid.

PÕDRAMATERJALIDE INVENTEERIMISE kava seisul 18. juuni 2009:

1) okt II p-nov I p: mõõtmised ja materjali kogumine vastavalt lepetele,

2) nov II p-dets: (täpsem info MMK USO-lt ja KKA jahindusspetsialistidelt)

NOV: 29. Tihemetsa, **30.** Pärnu (jätkub 1. dets)

DETS: 1. Pärnu, Kõmsi; **2.** Saare; **3.** Hiiu; **4.** Lääne; **5.** Rapla; **7.** Tartu; **8.** Viljandi; **9.** Valga; **10.** Võru-Põlva; **11.** Jõgeva-Põltsamaa; **14.** Ida-Viru ja Lahemaa; **15.** Lääne-Viru ja Harju Aegviidu; **16-17.** Harju Tammistu; **18.** Järva.

Koostas: Jüri Tõnisson, jyri.tonisson@metsad.ee, 7 339 149

LISA 1. EESTI PÕDRAASURKONNA MAKS LUBATAV ARV, LOENDUS, KÜTTIMISKVOOT 2009

KA regioon, maakond	Põdra arvukus, is		Enne jahti, is, progn		Küttimine 2009; <u>metsakahjustus</u>			Talvitub 2010, <u>min</u> is ³⁾
	Maks lubatav	Üldloen- dus 2009	kokku,	üle maks lubatava	js-de soov	MMK soovitus min-maks ¹⁾	KKA otsus ²⁾	
H-L-S	1730	1836	2640	+900	807	750-800		1600
Hiiu	330	323	460	+130	107	130- <u>140</u>		300
Lääne	800	698	1070	+270	350	310- <u>350</u>		640
Saare	ca'600	815	1110	+500?	350	310- <u>310</u>		660
H-J-R	2690	2701	3700	+1010	1212	1100-1230		2300
Harju	1110	1351	1830	+720	606	630- <u>680</u>		1030
Järva	700	566	790	+90	282	210- <u>240</u>		530
Rapla	880	784	1080	+200	324	260- <u>310</u>		740
V	1940	1507	2060	+70	486	420-490		1450
L-Viru	960	720	990	-20	265	230- <u>270</u>		690
I-Viru	980	787	1070	+90	221	190- <u>220</u>		760
P-V	2460	2523	3430	+970	1060	1030-1100		2130
Pärnu	1550	1563	2120	+570	680	670- <u>700</u>		1300
Viljandi	910	960	1310	+400	380	360- <u>400</u>		830
J-T	1460	1110	1530	+70	438	350-400		1090
Jõgeva	760	504	690	-70	192	130-160		510
Tartu	700	606	840	+140	246	220- <u>240</u>		580
P-V-V	1880	1504	2070	+160	475	400-480		1510
Põlva	560	440	610	+50	102	100- <u>110</u>		460
Valga	650	553	760	+110	190	150- <u>190</u>		550
Võru	670	511	700	+30	183	150- <u>180</u>		500
Eesti 09	12000+	11181	15430	+3180	4478	4050-<u>4500</u>		..... ³⁾
Eesti 08	12000+	11100	14880	+2610	4638	(4250)	4418	x

¹⁾ maks soovitud rakendada metsakahjustuste korral; ²⁾ palutakse täita kohapeal KKA poolt

³⁾ siit vähim prognoos 10080, kuid lisa 1 var 1 tulemus 10200-1410 vahemikus;

LISA 2. 2009. A SOOVITATAV PÕTRADE KÜTTIMISSTRUKTUUR

maks 4500 is

var 1 – maks kvoot; var 2 – täidab jahindusspetsialist, lähtudes rakendatavast kvoodist

KA regioon, maakond, küttimissoov	2009. a küttimisstruktuur, %, pulle, lehmi, vasikaid ja kokku: I maksimumkvoot; II - tegelik								
	I. Maksimumkvoot 4500 is				II: tegelik .... is (täidab jahindusspetsialist)				
		pulle	lehmi	vasikaid	kokku is	pulle	lehmi	vasikaid	kokku is
HLS	807	(31-33)	(28-31)	(36-40)	800				
Hiiu	107	33	28	39	140				
Lääne	350	33	31	36	350				
Saare	350	31	29	40	310				
HJR	1212	(33-34)	(30-31)	(36-37)	1230				
Harju	606	33	31	36	680				
Järva	282	33	30	37	240				
Rapla	324	34	30	36	310				
V	486	(34)	(29)	(37)	490				
L-Viru	265	34	29	37	270				
Ida-Viru	221	34	29	37	220				
PV	1060	(32-34)	(30)	(36-38)	1100				
Pärnu	680	34	30	36	700				
Viljandi	380	32	30	38	400				
JT		(33-35)	(27-28)	(37-40)	400				
Jõgeva	192	35	28	37	160				
Tartu	246	33	27	40	240				
PVV	475	(32-35)	(25-28)	(40)	480				
Põlva	102	35	25	40	110				
Valga	190	32	28	40	190				
Võru	183	32	28	40	180				
EV 09	4478	33%	28%	38%	100%				
isendeid, lgk	1485	1260	1755	4500					
▶									
EV 2008 soovit		37%	30%	34%	100%	x	x	x	x
kütiti 2008 % - is		39-1613	29,2-1206	31,8-1314	100-4133	x	x	x	x

Küttimise vajadus, hoidumaks arvukuse suurenemisest, ulatub tn **ca' 4500 isendini**, olles võrreldav 2009. a jahi eelse juurdekasvuga (lisa 1) ja jahihünduste küttimissooviga (4478). Maksimumkvooti rakendades on soovitatud jätta sellest ca' 10% reservi, mida kasutada kahjustuspiirkondades.

Küttimisstruktuur, eri maakondades PULLE 32-35%, LEHMI 25-31%, VASIKAID 36-40%, tuletati asurkonna käivet maakonniti analüüsides.

Eesmärgiks on 1) mitte põhjustada senises koosseisus ebasoodsaid muutusi,

2) suuremat vasikate osa asurkonnas ära kasutades ja vasikaid pisut rohkem küttides põhiosa asurkonnast säästa.

Arvutuste kohaselt oleks talvises asurkonnas vasikaid üle 25%, mis aitab tagada vanuselise struktuuri püsivuse. Suurkiskjate mõjust tingitud vasikate vähesuse ja jahi eeldatust kehvema edukuse korral mõnes maakonnas või maakonna osas on soovitatav järgida maksimaalsest ca' 10% madalamat kvooti ja küttida täiskasvanud põtru mitte rohkem kui 70% kvoodist.

LISA 3. PÖDRAPULLIDE HOIUMEETMEID JA VALIKÜTTIMISEKS OLULISI TUNNUSEID.

Pullide vanusejaotumusest ja seisundist lähtudes saab asurkonda tugevdada kehvema sarvekasvuga isendeid kõrvaldades ning tugevamaid säästes. **Harude arvu ja sarvede laiuse põhjal 2008. a ühtki eriti kehva maakonda esile ei tulnud.** Valikut on soovitatav rakendada piik- ja harksarvedega, valdavalt 1,5-2,5-astele pullidele, keda on kergem eristada. Kehvema isendi tunnuseks on märgatav mahajäämus vanusklassi keskmisest harude arvus ja laiuses, samuti väärendite esinemine. Tugevate sarvede püstisemat asendit ei peaks käsitlema nõrkuse tunnuseks. Säästa on põhjust ka noori, kühvlialgete või väheldaste kühvelsarvedega pulle. Soovitatav on rakendada maakonna tasemel tabelis 1 toodule lähedast pullide kütmissstruktuuri, valikul arvestada eri vanuses pullidele omase sarveharude arvu ja sarvede laiuse varieerumist (tabel 1, 2008. a andmeil).

Rühm, tähis (PH; K; D)	Sarveharude arv	Soovituslik 2009		Võrdlus: 2008. a kütiti Eestis					
		Variant A	Variant B						
PH: piik- ja harksarvedega	1+1; 1+2; 2+2; 2+3	70-75	75	65,5% (neist 92% 1,5-3,5 a)					
K: keskmised, 3-5 harused	3+3; 3+4; 4+4; 4+5; 5+5 (3-5-haruste sarvedega)	20-25	20-25	28,9% (neist 51% 1,5-3,5 a)					
D: DOMINANT	5+6, 6+6 jne	5-10	k 5	5,6% (neist 94% keskealised ja vanemad)					
Maakond, kus rakendada:	Lääne, Pärnu, Ida-Viru Saare*	teised maakonnad	piirangud oma äranägemisel, rangemad Saare mk-s						
* Saare: 2008 kütiti PH74%, K15%, D11% (1,5-3,5 a 70%, 4,5-7,5 a 22%, vanu 9%), s.o lähedane 2009 varA-le									
”UKSEAVAREEGEL” (80 cm)	80% noortest (1,5-3,5 a) pullidest mahub läbi 80 cm laiuse ”ukseava”, samas 80-90% keskealistest ja vanemaist pullidest (al 4,5 a) EI mahu 80 cm-avast läbi								
NINAMIKU TUMEDUS	TUMEDAM jooksuajal aktiivsemal pullidel, kellel testosteroonitase on kõrgem								
HABERIPIKU KUJU	aitab tn D eristada, vanemal laiem, nooremal kitsam ja erineva pikkusega								
KÜHVELSARVEDEGA PULLIDE HOID	kui kühvliid v kühvlialged, 3-5 h/s ja sl ≤80 cm, siis mitte kütida: noorem (D), kes hiljem D-na võib kanda korralikke kühvelsarvi								
Vanusrühm	Sarveharude koguarv erinevas vanuses pullidel, pullide jaotumus, %, 2008. a								Sarvede laius, cm
	k 2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13-14	≥15	
1,5 a	60	35	5						48
2,5 a	15	56	25	3	1				68
3,5 a	8	32	35	19	5	1	0,..		78
4,5-5,5 a	1	24	26	20	18	8	3		87
6,5-7,5 a	1	9	16	23	18	20	7	5	96
8,5-9,5 a	0	3	13	23	30	20	10		96
≥10,5 a	4	4	5	23	14	13	27	9	96
% pullidest	25%	33%	20%	10%	6%	4%	1%	0,..%	(N 1169)
STAATUS	valdavalt noor v keskm, harva vanem			(D)-D; noored v keskm vanuses		D, sl tihti ≥100 cm ja medaliväärsed			x
sagedus	ligi 60% pullidest			ca' 30-40% pullidest		ca' 5-7% pullidest;			x
soovitus	valikuks sobiv rühm			valikühtimine keerukas		tugevaimad, mitte alati vanad; kütida maak. kohta maks 5-10%			x
Vanusrühm, a	Rühma keskmine ...		Rühmade jaotumine laiusklassidesse, cm					sobivus valikuks	
	har/sarve ½-l	sarvede laius	≤40 cm	40-60	60-80	80-100	≥100		
1,5	1,4	48	29%	55%	15	1	xxx	parim	
2,5	2,0	68	3	22%	63%	12	xxx	hea	
3,5	2,7	78	2	9	40%	46%	3%	keskm	
4,5-5,5	3,5	87	x	6	51%	14%	29%	kasin	
6,5-7,5	4,4	96	1	1	6	46%	46%	(os trof)	
8,5-9,5	4,5	96	x	3	11	50%	36%	trofee	
≥10,5	4,2	96	4	x	5	41%	50%	trofee	
x	x	x	valik	valik	val/hoid	hoid/trof	trofee	x	

LISA 4. 2009. AASTAL PÕTRADE SEIREANDMETE JA –MATERJALIDE KOGUMISE JUHEND

JS põhiselt kasutusõigusluba omavad jahihühendused koguvad kasutuslepingu kohaselt põtrade vaatlusandmeid ja biomaterjali. Andmeplangid ja kilekotid edastab ja üksikasjad täpsustab MMK koos KA jahindusspetsialistidega.

1. Plangid: jahiaegne vaatluskaart PVK, kütitud põtrade andmelipikud.

1.1. PVK: PÕDRAVAATLUSKAART, täitke vastavalt PVK-l antud juhiste ja tagastage KA osutatud tähtjaks.

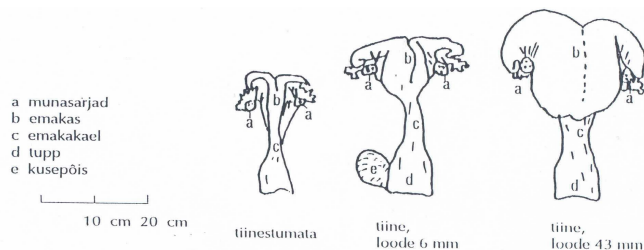
1.2. KÜTITUD PÕDRA ANDMELIPIK: koosneb kolmest osast; lisage vastav osa täidetuna igale võetud alalõualuule, pulli sarvedele, põdralehma sigimiselundkonna näidisele. Pullide alalõualuud on soovitatav esitada koos sarvedega, lehmadel sigimiselundkonna näidise võtmisel koos näidisega.

2. PVK-d täites järgige juhust. Nähtud põdrad: põdralehmad eristage vasikate arvu järgi, -pullid kandke ühte veergu; määramata isendid on kõik isendid, kelle sugu ja vanusrühma ei tuvastatud. Kütitud pullide, lehmade ja vasikate andmed kandke PVK tagaküljele tabelleisse; kaal: näidule v hinnangule lisage kasutatud variandi tähis.

3. Biomaterjalide kogus: alalõualuu - min 80%-lt kütitud põtrast; sarved min 80%-lt kütitud pullidest; sigimiselundkond – 2 tk igast alla 10 tuh ha jahipiirkonnast, iga täiendava 5 tuh ha kohta veel üks. Uurimiseks kõlbulikud on roiskumata ja loetava etiketiga varustatud materjalid.

3.1. Alalõualuu parem pool täispikkuses, koos esihammastega: saagige vasak pool läbi esihammaste tagant; puhastage toorelt või keedetult ja kuivatage; lisage andmelipik; soovitatav on kanda loanumber ka lõualuule; roiskumise vältimiseks ärge pakki alalõualuid kilesse, vaid hoidke neid kuivas jahedas kohas või sügavkülmas.

3.2. Põdralehma sigimiselundkond (emakas, munasarjad - vt joonis 1): proov võtke mistahes kütitud põdralehmalt vanuses alates 1,5 a, soovitatavalt mitte enne 10. oktoobrit, vajalik on VIGASTAMATA emakas koos MÕLEMA munasarjaga; ainult loodete edastamine pole soovitatav; parimad on okt II p-novembris võetud proovid. Lahatud põdralehma pärasoole kõrvalt leiata tupe, emakakaela, kaks emakasarve, kummagi lõpus peened väänlevad munajuhad ja nende juures, emakast veidi eemal, tihti rasva sees, uurimiseks üliolulised munasarjad. Materjal on hea võtta enne pärasoole läbilõikamist, ühe tervikuna, tehes läbilõike tupe kohal ja jättes munasarjad emakaga ühendusse. Eraldage emakas koos munasarjadega enne pärasoole eemaldamist. Rasva, pärasooletüki või põie esinemine proovis ei sega. Täitke andmelipik. Esitage koos sigimiselundkonnaga tingimata SAMA põdralehma alalõualuu. Proov säilib mõne päeva ka kinnises anumas nulli lähedasel temperatuuril, kuid veel parem on säilitada proov SÜGAVKÜLMAS. Joonisel tiinestumata ja tiine põdralehma sigimiselundkond (RKTL, Soome)

Joonis 1. Põdralehma sigimiselundkond

3.3. Sarved: pullide seisundi ja sarvede arengu jälgimiseks mõõdetakse ca' 80%-l kütitud pullidest sarved ja määratakse vanus. Jahihühendustel palutakse mõõtmiskõlblikus seisundis sarved, igaüks koos sama pulli alalõualuu ja andmelipikuga, esitada KKA poolt osutataval päeval inventeerimiseks.

Maakondlike PÕDRAMATERJALIDE INVENTEERIMISE esialgne kava seisul 18. juuni 2009

1) okt II p-nov I p: mõõtmised ja materjali kogumine vastavalt lepetele,

2) nov II p-dets: (täpsem info MMK USO-lt ja KKA jahindusspetsialistidelt)

NOV: 29. Tihemetsa, 30. Pärnu (jätkub 1. dets)

DETS: 1. Pärnu, Kõmsi; 2. Saare; 3. Hiiu; 4. Lääne; 5. Rapla;

7. Tartu; 8. Viljandi; 9. Valga; 10. Võru-Põlva; 11. Jõgeva-Põltsamaa;

14. Ida-Viru ja Lahemaa; 15. Lääne-Viru ja Harju Aegviidu; 16-17. Harju Tammistu; 18. Järva;

LISA 5. STATISTILISI ANDMEID EESTI PÕDRAASURKONNA KOOSSEISUST JA KÜTTIMISEST 2008. A.

PIIR-KOND, maakond	Asurkond 2008.a (* suvel; ? ebaselge)					Küttimisandmeid 2008. a vrd varasem (muutused: - vähenes; + suurenes; =, -=, += sama v lähedane)													
	* kühvel sarvede-ga ♂%	♀ / ♂	juv%	-%/♀	juv / 100 ♀ kohta	Küttimisstruktuur				Küttimismaht #		SR - küttimis põhine suremusrisk eri aastail (kütitud is % vaatluste arvust PVK-del)							
						♀ / ♂	juv %	Keskm vanus, a		kokku is	% kvoodist 4418 is	97	00	02	04	05	06	07	08
PÕHJA	13,6+	1,24-	29,8+	43,8-	76,8+	0,63-	29,9+	4,0=	3,5+	1226	90-	15	17	19	22	24	27	29	25
Harju	12,1=-	1,3+	27,8+	47,5-	68,8+	0,68-	30+	4,1+	3,4+	584	90+	12	14	17	23	25	28	29	26
Järva	16,2+	1,4=	33,9+	37,9-	87,4+	0,73-	28,8+	3,8+	3,8+	240	109+	15	17	32	23	24	29	33	25
Lä-Viru	?	1,3-	30,8+	44,8+	78 +	0,74-	29,2-	4,2-	3,4=	226	81-	15	20	18	25	27	26	31	25
I-Viru	?	0,9-	28,3-	40,8-	82 +	0,29-	32,4+	3,9=	3,6-	176	84+	18	18	16	10	17	20	24	23
LÄÄNE	9,7=-	1,26-	29,1+	43,9-	73,6+	0,84-	31,9+	4,0=	3,5+	1826	96+	14	20	22	23	26	28	31	31
Lääne	?	1,4=	28,5+	46,5-	67,3+=	0,81-	29,2+	4,6+	4,3+	408	95-	8	10	20	25	32	32	35	39
Rapla	?	1,5-	31,9=	42,9-	78,5+	0,95+	28 -	4,1+	3,3=	293	101+	28	21	19	22	32	32	35	30
Pärnu	7,2 -	1,2-	27,8=	46,6-	69,4+	0,67-	31 +	3,7=	3,2=	674	95+	15	21	23	23	25	27	30	32
Hiiu	17,1+?	1,1-	29,6=	40,1-	81 +	0,97+	36,5+	4,2+	3,6+	115	93+	19	39	39	19	15	16	20	25
Saare	12,8+	1,1-	29,5=	39,2-	79,1+	1,26-	38,7+	3,8-	3,6+	336	95+	11	20	22	22	21	24	28	25
LÕUNA	?	1,4-	35,4+	35,9-	93,1+	0,74-	33,8+	4,2+	3,2=	1081	94+	13	19	22	23	23	25	23	23
Jõgeva	?	1,4+	33,7+	39,1-	87,4+	1,02+	26,4-	4,1+	3,1-	159	87-	11	17	21	21	26	29	36	26
Tartu	?	1,3-	31,6+	40,9-	81,3+	0,76-	34,1+	4,0+	3,3+	229	103+	16	20	27	24	27	27	24	27
Põlva	?	1,2+	28,9+	50 +	74,2=	0,72+	33,3+	3,5+	3,5+	75	92+	13	19	22	20	19	20	17	21
Viljandi	?	1,6-	35,8-	36,1-	91,4+	0,76-	33,1+	4,6+	3,2-	323	92-	16	22	27	29	27	34	25	27
Valga	?	1,4=	38,6+	27,8-	109?	0,47-	39,7+	3,0?	3,3?	141	94+	10	17	17	22	18	16	17	16
Võru	?	1,6+	39 +	30,9-	103,3+	0,7-	37 +	4,6+	3,4+	154	93+	11	15	19	20	16	20	17	20
EV 2008	11,2?	1,3	31,3	41,4	80,6	0,75	31,8	4,1	3,5	4133	93,5	14	19	21	23	24	27	28	26,5
EV 2007	9,8	1,4	30,5	43,4	75,6	0,86	29,8	3,9	3,3	4911	90	Suremusrisk eri rühmades (2008 - 381 PVK andm)							
2006	11,4	1,4	32,3	39,9	82,0	0,80	30,9	3,8	3,4	4931	90	Aasta	SR ♂	SR ♀	SR juv				
2005	15,9	1,3	33,0	38,1	87,2	0,73	30,7	3,6-	3,4	4612	100	2008	40	22,6	31,2				
2004	11,0	1,35	32,9	38,3	85,3	0,71	32,4	3,9	3,5	4075	96	2007	43,2	29,2	27,6				
2002	8,2	1,3	32,4	37,8	85,1	0,66	31,5	3,8	3,5	3438	93	2006	42,6	24,5	29,2				
2000	7,2	1,49	33,7	39,4	85,1	0,73	28,4	4,0	3,6	2384	85	2005	39,0	20,8	24,4				
1997	6,3	1,61	29,5	47,4	68,0	0,69	22,2	4,9	4,0	1452	102	2004	36,8	19,6	26,0				
1995	7,1	1,42-	27,3	48,5	64,1	0,88	18,3	4,3	3,9	1208	120	2002	32,7	18,4	23,9				
1992	11,9	1,42	28,6	48,7	68,0	0,95	24,4	5,1	4,7	6564	82	2000	33,4	16,5	18,1				
Näitaja	2000	2001	2002	2003	2004	2005	** 2006	** 2007	**2008	*** 2009									
Küt. intens, is/1000 ha	1,0	1,2	1,4	1,7	1,7; 30-35% loend	1,9; 35-40% loend	2,0; 41% loend	2,0; 41% loend	1,7; 37 % loend	tn 1,7;35-38% loend									
As-tihedus, is/1000 ha	3,8	4,1	4,3	4,9-5?	4,9-5 ? (v ≥ 5)	≥ 5	≥ 5	4,9	4,4-4,5	tn 4,4-4,5									

2008 MMK maks soovitus sept seisul oli 4250 is; KKT-de otsuste alusel oli tegelik kvoot 4418 is, millest kütiti ca' 93,5% (2007 - 93,1%, 2006 ca' 94%);

** 2006-2007 intensiivne küttimine arvukuse vähendamiseks, 2008 madalam, sest värsket põdrakahjustust vähem; *** 2009 küttimise vajadus suurenes, sest kahjustust tn rohkem

LISA 6. OLULISI TOIDUKOMPONENTE 2008.A KÜTITUD PÕTRADE MAOSISUPROOVIDES

Vatsasisu uurimine aitas täiendada pilti põdra mõjust elupaikadele ja kahjustuste ohust okaspuudele. Fikseeriti esinemissagedus ja sisaldus*.

Kuusk 2008: täheldati 2-3%-s proovidest 11 maakonnas, proove oli vähe v polnud 5 mk-st, kasutamine sages ja sisaldus suurenes tunduvalt, leide oli kõigis mk-des, kus proove ≥ 10 ; leiuta 3-4 mk; Ku koort leiti 10 ja võrseid 12 proovis; esinemissagedus suurenes 5,7%-le, suurim Lahemaa RP-s.

Mänd 2008: sisaldus vähenes, $\geq 10\%$ Lahemaa RP-s ja Hiiu mk-s. 2008. a ilmnunud Mä koorimine 2009. a sages, mõjutatuna tn stressist, toidu kättesaadavusest jm.

PIIRKOND maakond	Proove* 2008	Sisaldus, % proovide mahust 2008, kuusk vrd 2007-2008						Ku es- sagedus: +”pr % / N 2007 ja 2008
		Pajud	Haab	Mänd	Kada- kas	Kuusk	Kanar- bik	
PÕHJA	181-	72,7+	1,3-	7,7-	1,0+	0,01-0,2	2,0-	2,0/7 – 6,6/12
Harju	78-	68,8+	0,3-	8,4-	1,6+	0,26++	3,4+	0,8/1 - 4,0/3
Järva	23-	82,6+	2,2-	2,7-	0,1-	0,2++	0 -	0 - 8,7/2
Lä-Viru	45-	85,0+	1,8-	5,7=	0,5+	0,01+	0,3-	0 - 7,0/3
Ida-Viru	4--	91,7?	?	1,8?	?	0 -	0?	2,4/2 – 0?
Lahemaa RP	(32-)	53,3-	2,3+	12,6+	0,9+	0,38++	0 -	6,7/4 - 12,5/4
LÄÄNE	119-	60,6+	2,5-	10,4+	2,7+	0,005- 0,026	2,9-	1,8/5 – 2,5/3
Lääne	5--	71,2+	0?	0?	0?	0?	0?	0 - 0?
Rapla	--	?	?	?	?	?	?	0 - ?
Pärnu	28-	71,9+	3,4+	7,7-	0,4-	0,04+	5,4-	0 - 3,6/1
Hiiu	22--	54,0+	0,9-	18,9+	J -	0,01-	8,3=	6,3/4 – 4,5/1
Saare	70-	52,4+	2,6+	8,7-	4,4-	0,01+	0,2-	1,0/1 – 1,4/1?
LÕUNA	175-	81,2+	3,7-	3,8-	0,04=	0,03-0,18	0,3-	3,6/10-6,8/12
Jõgeva	50-	84,9+	3,8-	0,5--	0,1-	0,12+	0,1--	4,7/3 - 6,0/3
Tartu	36--	81,1+	4,7+	3,7+	0 =	0,01-	0 =	4,8/3 - 8,3/3
Põlva	10--	77,9?	2,4?	8,2?	J ?	0,01 ?	0,3 ?	7,3/3 – 10,0/1
Viljandi	51-	80,2+	1,1-	5,7+	J+	0,39++	0,8-	1,7/1 – 7,8/4
Valga	7--	83,6?	1,4?	3,1?	0 ?	0 ?	0 ?	0 - 0?
Võru	21+	75,7=	9,5-	4,9+	J+	0,1+	j+	0 - 5,0/1
EV 2008	482	72,9	2,5	6,9	1,1	0,15++	1,6	5,7 / 27 pr
2007	920	65,6	4,1	8,3	0,8	0,02	2,3	2,4 / 22 pr
2006	809	67,5+	3,6-	9,1+	0,5	0,01-	1,1	2,1 / 17 pr
2005	937*	66,7=	4,7+	7,5-	1,1+	0,04+	1,1-	3,5 / 33 pr
2004	980*	66,5+	3,1 -	8,9-	0,9+	0,03-	1,2-	2,4 / 22 pr
2002	1246 +	57,3-	5,9-	10,4+	0,7+	0,08+	2,1 -	2,2 / 29 pr
2000	704 +	56,9=	6,8+=	6,4=	0,7+	0,12+	5,9+	4,0+ / 27 pr
1997	265 +	52,9 -	3,2 -	10,2+	0,5+=	0,08+=	6,1+=	3,0 - / 8 pr
1995	344 +	52,3 =	4,3 -	8,4 -	2,0 +	0,10 +	8,3 -	7,8 +
1992**	262 -	50,8 +	3,8 -	13,4 +	1,1 +	0,3 -	4,1 -	11,1 -

* esinemissagedus: proovide %, milles komponenti leiti; **sisaldus**: komponendi suhteline maht proovides; +, -, = suurem, väiksem v muutuseta vrd varasemaga; **J** - komponenti leiti jälgedena. ? – ebaselge; ** uurimiskõlbulikke proove 5-10% vähem kui kogutud proove; *** seire algus jäi 1980-te II poolde

LISA 7. PABULALOENDUS (PL) 2009. A JA VARASEMAD VÕRDLUSANDMED

PL maht kahanes 2009. a alla 3% „normist“ 1 km/100 ha, lubades hinnata ainult põtrade koormust ja tiheduse muutusi valikaladel. Tihedus 465 Mä I prtk keskmisena (vt ka lisa 4 lk 2) vähenes, ehkki PL valikaladel suurenes: suur osa Mä I prtk ei paiknenud PL-valikaladel; samas USO Tipu uurimisalal oli kõrge keskmine **12,7** kooskõlas kõrge tihedusega Mä I prtk-del **39,9**. Tiheduse tõus mitmeil PL-valikaladel oli üld- ja ruutloendusega (RL) kooskõlas: ÜLD: põdra arvukus 2009 hinnanguliselt püsis (lisa 1); RL indeks: jäljeridu/km **2009** vrd 2008 ja 2007 rohkem: **1,02**; 0,97; 0,79; NB! kuna 2009. a lumikate oli püsivam, võidi loendada ka vanemaid jälgi; põtrade liikuvust mõjutas kooriklumi, huntide rohkus, kõrge veeseis.

Loendusala, loendaja	Pab-hunnikuid	Km	is/1000 ha(2008)	% normist	Tase **
Lahemaa-Ohepalu kahjustuspiirk					
<u>Harju:</u> 1) LRP lääneosa	1) 357	1)56,8	1) 5,6 (4,1)	1) alla ½	(1-3)
2) Nahe	2) 176	2) 8,8	2) 17,9(5,1)	<u>2)seire</u>	tõus,
<u>L-Viru:</u> 2) LRP Käsmu	2) 173	2) 26,1	2) 5,4 (5,2)	2) 2/3	arvest.
3) LRP Sagadi	3) 175	3) 23,2	3) 6,1 (3,3)	3) alla ½	küttimis-
4) Viitna, Halj, Ranna	4) 413	4) 39,4	4) 9,4 (5,2)	4) 1/5	mahu
5) <u>Ohepalu</u>	<u>5) 185</u>	<u>5) 4,0</u>	<u>5) ü30 (ü10)</u>	<u>5)seire</u>	täpsust-l
Kokku	1479 (1569)	158,3(306,6)	8,3 (4,6)	seire	tn tõus
MMK Tipu uurimisala					
Pämu „Tipu“, MMK USO	2267	159,8	12,7 (10,4)	ü 40%	1-2,
Pär/Vilj „Tipu“, T. Randveer	<u>519</u>	<u>42,28</u>	<u>10,8</u>	alla ½	valikalas
Kokku	2786	202,08	12,3		tõus
Tihemetsa JS 2009 (2008)	781 (370)	49,99 (50,1)	14,0 (6,6)	100%	1, tõus
Seire (T. Randveer jt, 2008 6 s-ala)				is/ 1000 ha:	3
Tartu Järvelja	218	30,05	6,5	(tn tõus)	valikalas
Tartu Laeva	<u>170</u>	<u>24,94</u>	<u>6,3</u>	2009 – 6,3 (?)	tõus
Kokku 2009 (2008)	388	54,99	6,3 (2,9)	2008 - 2,9	
(1) EV 2009 (2008)	5434 (5621)	465,36 (801,8)	10,4 (6,3)	x	3, tn tõus
(2) RMK püsiproovitüübid					
1999 alanud uuring 2007-2008 lõpetatud					
(3) Mä VUK ajut prtk 2009 / 08					
RMK L-Viru metsk 144 / 111 er	230 / 169	14,3 / 11,1	12,5 / 13,6		3
MMK Tipu uur-ala 17 / 114 er	76 / 556	1,7 / 18,7	39,9 / 26,5	seire	tihedus
MMK põhivalim 127 / 126 er	93 / 56	12,7 / 12,75	6,5 / 3,9	valik-	paiguti
MMK täiendav 177 / 53 er	<u>165 / 52</u>	<u>17,7 / 5,43</u>	<u>8,3 / 8,6</u>	alal	kõrge, ent
Kokku 2009/2008: 465/404 er	564 (833)	46,4 (48,02)	10,8 (15,5)		keskmisena
EV kokku 2009 (2008)	5998 (6455)	511,76 (850,9)	10,4 (6,8)	x	vähenenud
EV 2009* (võrreldav 2008-ga)	5998 (5434)	511,76 (465,4)	10,4 (10,4!)		3 (seire)
2008* (võrreldav 2007ga)	6455 (5621)	850,89(801,8)	6,8 (6,3)	x	3 (seire)
2007* (võrreldav 2006ga)	9882 (6939)	816,62(717,3)	10,8 (8,6)	x	3
2006* (võrreldav 2005ga)	8888 (5643)	686,95(542,44)	10,8 (9,3)	x	3
2005* (võrreldav 2004ga)	7632 (4645)	538,53 (379,57)	12,7 (10,9)	X	3
2004* (võrreldav 2003ga)	7011 (4383)	700,72 (510,2)	8,9 (7,7)	X	3
2002* (võrreldav 2001ga)	8686 (5867)	913,7 (710,9)	8,5 (7,4)	X	3
2000* (võrreldav 1999ga)		946 (623,6)	(6,5)	X	3
1997 (võrreldav 1996ga)		(1161)	(5,1)	X	3

*EV kokku: valimid (1)+(3);

(1) PL tulem elupaikade keskmisena, võrreldav varasema aasta sama näitajaga. Kuna Mä I prtk PL 2008-2009 ei hõlmanud prtk ümbrust, siis lokaaltiheduse muutus vrd 2007 ja varasemad a-d võib olla osutatust suuremgi.

~~(2)~~ ja (3) tihedus valikalas: al 2008 ainult Mä I prtk-de piires a' 100 x 4 m lõigul, kasut lisas 4 lk 2; 49%-l prtk-st põdrapabulad puudusid.

** PL tase: 1 - kasutatud võrdluseks üldloendusele; 2 ja 3 - seire, tiheduse muutuste pisteline hinnang; tase 1 võimaldas küttimisvooti täpsustada, nt Lahemaa RP-Ohepalu LKA loodustingimustelt ja inimõjult keerukas mõjuipiirkonnas, kus esineb juba aastaid tavatult palju põdrakahjustust.

LISA 8. PÕTRADE KOORMUS 2009 RMK MÄNNIKULTUURIDE (MÄ I), VUK* PROOVITÜKKIDEL

Põtrade koormust talviste pabulahunnikute loendamise teel VUK proovitükkidel a' 100 x 4 m loendusribades määrasid MMK ulukiseire osakond, sh RMK Tipu uurimisalas, ning RMK Lääne-Virumaa metskonna personal. Andmeid kasutatakse põtrade kütamise vajaduse täpsustamisel. Jahimaakorralduses kasutatav põtrade majanduslikult lubatav tihedus männinoorendikes ulatub 15 is/1000 ha. Seega oli põtrade keskmine lokaaltihedus proovitükkidel 10,8 talutavais piires, ent paiguti liialt kõrge.

Maakond, põdrapiirkond	Prtk seiraja**, prtk arv 09				Pabulahunnikuid, tk 2009	Loendusmaa, m 2009	Põtru, is/1000 ha (+, -, = vrd 2008)
	jm	m	uso	kokku			
Hiiu				-			-
Saare			x	34	21	3400	5,5+
Lääne				-			-
Rapla			x	10	3	1000	2,7+
<u>Pärnu</u>			x	17	76	1700	39,9+
LÄÄNE	x		x	61	100	6100	14,6-
Harju		(x)	x	23	25	2300	9,7 -
Lääne-Viru		x	x	169	237	16900	12,5+
Ida-Viru			x	37	61	3700	14,7-
Järva			x	9	17	900	16,9+
PÕHJA	x	x	x	238	340	23800	12,8-
Jõgeva			x	14	8	1400	5,1 -
Tartu			x	19	79	1900	37,1+ ***
Põlva			x	38	0	3800	0 - ***
Viljandi			x	8	0	800	0- ***
Valga			x	59	37	5900	5,6+ ***
Võru		x	x	28	0	2800	0- ****
LÕUNA	x	x	x	166	124	16600	6,7 -
EV 2009		x	x	465	564	46500	10,8
EV 2008	x	x	x	404	833	48022	15,5 -
RMK 2007	x	x	x	70	2061	74400	24,7
RMK 2006	x	x	x	82	2515	89380	25,1
RMK 2005	x	x	x	76	2264	81670	24,8
RMK 2004	x	x	x	84	1850	88170	18,7
RMK 2003	x	x	x	84	1760	91200	17,2
RMK 2002	x	x	x	87	2223	92680	21,4

* **VUK** – värske, inventeerimisele eelnenud talvel tekkinud ulukikahjustus, põdra puhul värske põdrakahjustus; ** seiras: **jm** - RMK jahimajand (2009 ei; 2008 enamik RMK prtk, varem vähem); **m** - RMK metsnikud; **uso** - MMK ulukiseireosakond; *** valimite suur erinevus, andmed maakonna ja EV seisukohast olulised**** lisaks Võrumaa metskond, kus inventeeriti 62 er kahjustus, ent põdrapabulaid ei loendatud

Pärnu – 2009. a 17 prtk, kõik MMK uso Tipu uurimisalal, kus juba keskm tih elupaikades, is/1000 ha oli 12,7-10,8 (vt tab, lisa 4 lk 1).

MMK USO tänab kõiki andmeid esitanud ja seeläbi tabeli koostamisele kaasa aidanud metsa-ja jahimehi.

LISA 9. PÕDRAKAHJUSTUS 2009 JA SELLE MUUTUSED SEIREANDMETE KOKKUVÕTTES

Tabelis MMK uso korraldatud põdrakahjustuse seire Mä-kultuurides, a' 100 puud, koos põdra PL-ga 100x4 m ribas. KKA jahindusspetsialistidel on vajalik küttimist korraldades kahjustustega arvestada. **OK%** olulise e eluohtliku kahjustusega puude %, **VUK%** värskel ulukikahjustusega puude %; * valimid 09-08 erinevad.

Maakond, piirkond	Mä I prtk arv	OK, % mändidest	VUK, % mändidest	Tihedus is/1000 ha	LP LU VUK prl arv	OK-ga prl %	Selgitusi
Hiiu	0 -	?	?	?	x	x	ebaselge
Saare	34+	7,8+	6,9+	5,5+	5 -	100+	uso
Lääne	0-	?	?	?	x -	x	ebaselge
Rapla	10 =	5,4 +	3,0 +	2,7 +	x	x	uso
Pärnu	17+	38,5*+	27,9 +	39,9 +	30 +	77	uso Tipu
LÄÄNE	61-	16,0*	12,1+	14,6 -*	35 *	80 *	uso
Harju	23-	3,7 -	3,4 -	9,7 -	x	x	uso
Lä-Viru *	169 +	27,1 -	18,0 +	12,5 +	6 -	50 +	uso, RMK
Ida-Viru	37 +	5,1 -	5,6 -	14,7 -	26 +	31 -	uso
Järva	9 +	15,6 +	16,3 +	16,9 -	8 +	75	uso
PÕHJA	238+	21,0-	14,6=	13,1-=	40 -	42,5 *	uso, RMK
Jõgeva	14 =	2,6 -	1,9 -	5,1 -	2 +	100	uso
Tartu	19 +	15,0 +	11,3 +	37,1 +	14 +	64	uso
Põlva	38 +	1,2 -	1,2 -	0 -	10 -	10 +	uso
Viljandi	8 +	0,9 -	0,9 -	0 -	x -	x	uso
Valga	59 +	3,5 +	4,2 +	5,6 +	21 +	19	uso
Võru *	28 +	0 -	0 -	0 -	x	x	uso
LÕUNA	166+	3,5-	3,3-=	6,7 -	47 +	38 *	uso
2009	465+	18,0+	14,6+	10,8 -	122* 9mk	51,6%+ *	x
2009: VUK-ga mände ≥50% oli 3%-l prtk-st (2008-5,9%-l) Koorimine laienes! * L-Viru sisaldab metsnike andmeid, Võru ei sisalda (juhised erinevad, põdra tihedus ei määratud, VUK ja OK Võru mk-s paiguti tugevam kui MMK valimis); VUK-ga eraldusi 49,5%					2009-2008 oli LP LU VUK prl arv vrd 07 ca' 7 x* väiksem; OK-ga prl % suurenemine 2009. a vastas noorte Mä OK% ja VUK% kasvule		
2008	404	15,7	9,2	15,5	103* 6 mk	36% *	x
EV 2007	66	x	25,6	25,0	758*	38,4%	x

Kuusikud: uurit al 1999, maks 116 prtk/a, a' 50-100 Ku; prtk iganeses seire al. 2006 hääbus, 2009. a lakkas; **Männi I v-kl:** uurit al 2000, maks 96 obj/a, a' 50-100 Mä; VUK maks 2006-95%-l obj-st ja 30%-l mändidest; 2008-2009 läks MMK üle ajutiste proovitükkide seirele. VUK-ga eraldusi 49,5%

Põtrade koormus, is/1000 ha: al 2008 PL/Mä I prtk 100x4 m ribas; 2009. a oli 465 prtk keskm koormus 10,8; 2008. a 15,5; eened aastail: 24,7; 25,1; 24,8; 18,7; 17,2; 21,4; esines rohkelt prtk koormusega 0;

***LP LU VUK** - lehtpuude loodusl. uuenduse värskel ulukikahjustus: **2009 (2008)** uuriti 9(6) maak 122 (103) prl, varem 674-985 prl ≥40 metsk-s; olulisel astmel VUK-ga oli **52%** (35,9%) prl; napp andmestik ei võimalda usaldatavat võrdlust; Suurimat toitumiskoormust kandsid 2009 (2008) kask 26,5 (15,7)%, paju 17,1 (22,1)% ja haab 12,8 (16,2)%; eri LP-dest olid enim kahjustatud paju, haab ja paakspuu, kuid ka koos nendega esinenud Mä LU; metskitse vrd põdraga täheldati LP LU kahjustajana 2009. a suhtes ca' 1 : 4, 2008. a suhtes 1 : 2, mis tn osutab valikaladel metskitse osa vähenemisele.

VUK levik, RMK ja eramets (er arv ja pind): MMK esitab jahindusspetsialistidele metsapatoloogide poolt inventeeritud ja RMK poolt edastatud värskel põdrakahjustusega metsaeralduste nimekirja jahipiirkonniti; kvoodi jaotustabelites kajastub VUK jahipiirkonniti järgmiselt: 0-VUK puudub v ebaoluline; 1-VUK eraldusi 1-5; 2-...5-10; 3: eraldusi ≥11; VUK-st lähtudes on soovitatav küttimiskvoodi täpsustada, VUK laiema leviku puhul aga moodustada eraldi ohjamisala, kus on soovitatav viia keskm tihedus tasemele 3-4 is/1000 ha elupaikade kohta.

2000. a lageraalade uuenemine aastal 2008, 14 mk: analüüsis V Siimon, MMK; (vrd varem invent 2003., 2002. ja 2001. a LR-aladega); **VUKga 678,2 ha** (2015; 2740; 1527 ha) e **12,2% inventeeritud lankidest** (20,3; 26,9; 15,1). **Põtrade poolt v osalusel kahjustati ca' 580 ha** (1100, 1670, 1190 ha), sh grupiti v üle pinna u **344,2 ha** (1361; 1920; 931 ha), s.o ligi 4 x vähem ha vrd 2007.a. Põdra **VUK-ga** pind oli ü 20% 5 mk-s, suurim Lääne (54,7), Harju (37) ja Hiiu (27,7) mk-s, kuid 2/3-s mk-dest alla 20% v ebaselge. 2008. a inventeerimistulemus oli parem kui 2007. a tulemus 2003. a lankidel. **Metskitse osa VUK-s oli märgatav Tartu ja Rapla mk-s, küündides 20-30 ha vahemikku ja üle 30% VUK-ga pinnast**, samas kui riigi keskmine oli 13,6%.

Andmeis 2009. a seis ei kajastu, siiski võib eeldada, et ka tänava u uuevad langid üks peamisi põtrade toitumispaike. VUK seire jätkumine lageraalade inventeerimisel on oluline ka edaspidi.

LISA 10. 2008. A JAHIMEESTE POOLT KOGUTUD JA MMK-S ANALÜÜSITUD PÕDRAMATERJAL

		Materjal 2008					
		Vaatlusandmed, is		Kütitud põtrade materjal, tk ...			
Piirkond, maakond, PVK		suvised:	jahiaegsed*:				
edastanud jahtkondade arv		2008-107vk	376 PVK	Ala- lõua- luud	Sarvede mõõt- andmed, is	Maosisu- proovid**	Sigimis- elund- konna- näidised **
		2007-443 vk	370 PVK				
		2006-425 vk	374 PVK				
		2005-348 vk	369 PVK				
		2004-333 vk	323 PVK				
		2003-268 vk	308 PVK				
		2002-339 vk	316 PVK				
		2001-334 vk	289 PVK				
		2000-217 vk	242 PVK				
PÕHJA	99=	677-	3492+	930-	301-	182-	87-
Harju	34	388	1408	439	134	100	35
Järva	22	284	755	146	40	33	18
Lääne-Viru	20	5	655	198	58	45	23
Ida-Viru	23	-	674	147	69	4	11
LÄÄNE	120=	829-	4645-	1502-	388-	125-	118-
Lääne	18	-	787	290	58	5	24
Rapla	26	-	745	262	77	-	19
Pärnu	37	394	1636	563	169	28	42
Hiiu	10	10	388	95	22	22	12
Saare	29	425	1089	292	62*JÄ	70	21
LÕUNA	154-	24-	3749-	731-	204-	175-	91-
Jõgeva	25	-	392	128	41	50	16
Tartu	23	-	592	130	33	36	14
Põlva	22	13	308	62	21	10	10
Viljandi	32	11	1074	226	44	51	22
Valga	26	-	731	61	32	7	7
Võru	26	-	652	124	33	21	22
Eesti 2008	373+	1530	11886	3163-	893	482	296-
Eesti 2007	370-	5733 -	12116 -	4199+	1004+	920+	407+
Eesti 2006	374+	6025 +	13547-	3664-	951+	809-	393+
2005	369+	4742 -	13729+	3729+	935+	937-	371+
2004	325+	4962 +	12166+	3261+	789+	980+	329+
2003	323+	4043 -	11400 +	3051 +	736 +	915 -	ü 300 -
2002	316+	4644 +	10444 +	2550 +	506+	1330+	325+1?
2001	289+	4528 +	7330 +	1858 +	429 +	1097+	303 +
2000	242+	2621 -	6694 +	1571 +	327 +	704 +	217 +
1999	219 -	3205-279VK	5530 +	1344 +	215 +	494 +	160 +
1998	233+	-	4723	1025	163	358	136 / 104
1997	194		3842	741		265	100 / 80
1996			3181	636		185	... / 80
1995			3005	649		344	124
1994			2797	737		171	64
1993			3472	1121		253	96
1992			-	1527		262	-
1991			-	2172		355	-

* - kasutatavus oli eri analüüsilõikudes erinev, sest täitmises esines lünki;

** - uurimiskõlblike proovide arv: maosisuproovidest ü 90%, sigimiselundkonna-näidistest 65,2%

Kõigile materjali kogumises osalenud jahtkondade jahimeestele põdrauurijate siiras tänu.